

MÖVQE AYDINLIĞI, TƏDQIQATÇI DUYUMU “İSA HƏBİBBƏYLİ: MİLLİ İDEOLOGİYA - AZƏRBAYCANÇILIQ” MONOQRAFİYASI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra həm elmin, həm də mədəniyyətin inkişafına yeni üfiqlər açıldı. Hər halda biz mədəniyyətdən danışırıqsa, burada xüsusilə ədəbiyyatı və incəsənəti ayrıca xarakterizə etmək olar. Çünki müstəqil ölkəni quran, inkişaf etdirən, onu yeni dünya standartları səviyyəsinə qaldıran insanların mədəni inkişafında mədəniyyətin - yəni ədəbiyyatın və incəsənətin xüsusi yeri var. Azad insanı ruhən silahlandırın, ona xüsusi güc və enerji verin, azad ölkəsinə qurmaqdan qürurunu təmin edən əsas qaynaq elə ədəbiyyatdır, incəsənətdir. Müstəqilliyin bərpasından sonra yeni ədəbi qüvvələr bəlkə də Sovet dövründə çap imkanlarının məhdudluğu ilə yaradıcılıq dairəsi qapanmış olan ziyalılar açılmış üfiqləri yeni yaradıcılıq imkanı kimi qarşıladılar.

Salatın Əhmədli 80-ci illər ədəbi nəslinin nümayəndəsi kimi ədəbi arenada görünməyə başlasa da, onun yaradıcılığının bütün imkanları ilə görünməsi üçün yeni dövrün imkanları şərait yaratdı və beləliklə, biz Salatın Əhmədlini müstəqillik dövrü ədəbiyyatımızın tanınmış nümayəndələrindən biri kimi tanıyır və onun yaradıcılıq imkanlarını, çox zəngin ədəbi irsini məhz bu baxımdan yeni dövrün yaradıcılıq məhsulları kimi öyrənməyə, tədqiq etməyə çalışırıq.

S.Əhmədlinin yaradıcılıq istiqaməti müxtəlif yönündədir. Əvvəllər də qeyd etmişik ki, Salatın Əhmədli elmi yaradıcılıqla ciddi şəkildə məşğul olan tədqiqatçılardandır. Onun çox dəyərli monoqrafiyaları nəşr olunub. Hazır çap olunmuş kitablarının əsasında biz onu Heydər Əliyevşünaslığın çox cəfakəs tədqiqatçılarından biri kimi görürük. Eləcə də, folklor toplayıcısı kimi çox dəyərli kitablar nəşr etdirib. Qazax, Ağstafa ədəbi-mənəvi mühitinin ardıcıl tədqiqatçılarından biridir.

Bütün bunlarla birgə Salatın Əhmədli həm də bədii yaradıcılıqla ardıcıl məşğul olur. Hekayələri, povestləri, romanları, dram əsərləri... müxtəlif janrlarda yazdığı bədii yaradıcılıq məhsulları maraqla qarşılanıb, ayrı-ayrı tədqiqatçıların diqqətindən yayınmayıb. Yeri gəlmişkən onu da deyəm ki, Azərbaycanın ədəbiyyatşünaslıq elmi sahəsində aparıcı alimlərin yaradıcılığı onun diqqətindədir. İsa Həbibbəyli, Qəzənfər Kazımov, Nizami Cəfərov... kimi alimlərin elmi yaradıcılığını həssaslıqla araşdırmağa da yorulmazlıqla zəhmət sərf edir.

Bizim məqsədimiz Salatın Əhmədlinin son dövrlərdə çap olunmuş “İsa Həbibbəyli: milli ideologiya - Azərbaycançılıq” (2020) monoqrafiyası haqqında müxtəlif söhbət açmaqdır.

Burada, yeri gəlmişkən, bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, Salatın Əhmədli ilə İsa Həbibbəylini uzunmüddətli yaradıcılıq əlaqələri bağlayır. Görkəmli akademik Salatın Əhmədlinin bir çox əsərləri haqqında maraqlı fikirlər söyləmiş, hətta kitablarına rəy də, giriş sözü də yazmışdır. Məlumdur ki, ədəbi mühitdə yaradıcılıq əlaqələri ayrı-ayrı müəlliflərin bir-birinin yaradıcılığına diqqət göstərməsi, araya-ərsəyə gələn əsərlərin qarşılıqlı şəkildə öyrənilməsi əsasında yaranır. Bu baxımdan Salatın

Əhmədlinin yaradıcılığı da həmişə İsa Həbibbəylinin diqqətində olub.

İnsafən, İsa Həbibbəyli şəxsiyyət etibarını ilə çox geniş qəlbli, təbiət etibarını ilə humanist, ən başlıcası, qərəzli intriqaya yol verməyən müdrik alimlərimizdəndir. Təsədüfi deyil ki, elmimizin humanitar sahəsinə, artıq neçə illərdir ki, uğurla rəhbərlik edir. Özü də yaxşı bilir ki, ədəbiyyat daim yenilənən sahədir. Əgər birgə gün yeni yaranan ədəbiyyat səhifələrini vərəqləməsən, yeni yaranan əsərləri oxumasan, şübhəsiz, ümumi axından geri qalarsan. Amma İsa Həbibbəyli cəfakəsliklə və xüsusi inadla yeni ədəbiyyat axınının istiqamətini tutur və ardıcıl olaraq ədəbi prosesi öyrənir, oxuyur. Bütün bunlar göstərir ki, İsa Həbibbəylinin ədəbi cəmiyyətdəki nüfuzu, hörməti təsədüfi deyil. Görünür, Salatın Əhmədli də elə məhz bu məsələləri daha dəqiq izlədiyinə görə İsa Həbibbəylinin yaradıcılığına çox orijinal, dəyərli bir əsər həsr edib.

Monoqrafiya girişdən, dörd fəsildən və istifadə olunmuş ədəbiyyatdan ibarətdir.

Birinci iki fəsildə müəllif İsa Həbibbəylinin yaradıcılığını ədəbiyyatşünaslıq və ədəbi-elmi publisistika müstəvisində araşdırır. Digər iki fəsildə isə İsa Həbibbəylinin siyasi-ideoloji yaradıcılığına diqqət yetirir. Müəllif monoqrafiyaya əsər boyu ehtiva etdiyi fikirləri ümumiləşdirən, ümumi nəzərgöstərən maraqlı bir giriş də yazmışdır. Bu girişdən aydın olur ki, Salatın

Əhmədli İsa Həbibbəylinin yaradıcılığını illər boyu izləmiş, hətta ədəbi-ictimai tədbirlərdəki çıxışlarını da diqqətlə öyrənmişdir.

Müəllif “giriş”də İsa Həbibbəylinin ziyalı xarakterini, şəxsiyyət kimi zənginliyini, həssas məqamlarda təmkin və dözümlü xüsusilə təqdir etməklə yazır: “Akademik İsa Həbibbəylinin geniş və çoxşaxəli yaradıcılığına dair yüzlərlə məqalələr yazılıb, onun fəaliyyəti hər bir sahədə müəyyən qədər geniş oxucu kütləsinə, xüsusilə, ədəbiyyatşünas alimlərimizə və digər müxtəlif sahələrdə çalışan ziyalılarımıza təqdim edilib. Ədəbiyyatşünaslıq elminin mükəmməl tədqiqatçısı olan hörmətli akademik elmi-publisist, siyasi xarakterli yazıları bildiyimiz kimi, onlarla tədqiqat işinin mövzusu ola bilər. Biz bu monoqrafiyada bu sahədə apardığı təhlilləri, tədqiqatları, Azərbaycan elminə, dövlətçiliyinə səmimi qəlbədən xidmət edən alimin həmin sahədə yaradıcılığın ümumən müraciət etmişik. Diqqəti bir çox tədqiqata ehtiyacı olan publisist əsərlərinə, onların ictimai-siyasi əhəmiyyətinə görə dəyərli olan əsərlərinə yönəltmişik. Akademik İsa Həbibbəyli hər şeydən əvvəl həssas qəlb sahibidir. Bu həssaslıq onun bütün yaradıcılığında bir qırmızı xətt təşkil edir. Yorulmaz böyük insan, dəyərli alim, böyük şəxsiyyət, ictimai xadim, ədəbiyyatşünas elminin “nəhənglərindən” biri İ. Həbibbəylinin diqqətimizi çəkən yaradıcılığının bir sahəsi üzrə aparılmış tədqiqatlarımızda Azərbaycan

xalqının artıq mütəfəkkirlik qazanmaqda olan böyük aliminin fenomen düşüncəsini, dövlətçiliyimizin tarixində böyük fəaliyyətini işıqlandırmağa çalışmışıq”. Göründüyü kimi burada müəllif həm İsa Həbibbəylinin zəngin yaradıcılıq istiqamətlərinə diqqət yönəldir, həm də onun şəxsiyyət kimi bütövlüyünü şərtləndirən amillərə xüsusi fikir verir. Alimin düşüncə mexanizmini əslində onun fenomenal gücə malik olduğunun göstəricisi hesab edir.

Bəli, həqiqətən, İ. Həbibbəyli yorulmaz tədqiqatçıdır. Onun ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki ardıcıl tədqiqatları bir tərəfə, eyni zamanda Heydər Əliyevin dövlətçilik siyasətini, quruculuq yolundakı qeyri-adi əzmkarlığını, ümumiyyətlə, Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan siyasi kursun öyrənilməsinə həm elmi-ədəbi mühitə, həm də geniş kütlələrə çatdırılmasını təmin etmək üçün yazdığı elmi məqalələr də çox dəyərlidir.

Kimsəyə sırr deyil ki, heyatdakı hadisələri bir çox hallarda özlərinin şəxsi mənafeləri yönündən qiymətləndirməyə və bu yöndən münasibət bildirməyə çalışırlar. Amma bu zaman unudurlar ki, birinci növbədə vətən mənafeyidir. Dövlət və dövlətçilik mövqeyidir. İ. Həbibbəyli məhz dövlətini, vətənini sevən görkəmli alim, ictimai xadim kimi H. Əliyev kusunun bu gün uğurla davam etdirilməsində prezidentə mənəvi dəstəyə olan, nüfuzlu söz sahibi olan alimlərimizdəndir.

Salatın Əhmədli girişdə məhz İ. Həbibbəylinin bu istiqamətdəki mübarizəsinin də necə böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir və bunu lakonik, yığcam şəkildə belə ifadə edir: “Akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan müstəqillik dövrünün nailiyyətlərinə, əldə etdiyimiz uğurlar, Azərbaycanın bu gün dünyada tanınmasında misilsiz xidmətləri olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətinin siyasi, ədəbi, mədəni, ictimai sahələrdə əldə edilən böyük uğurlarına ilk imza atan, həm də bu gün dünyada Azərbaycan dövlətinin tanınmasında, aparılan geniş islahatlarda, siyasi diplomatiyada qazandığımız uğurlarda misilsiz xidmətlər göstərən, Azərbaycan xalqının, dövlətinin xilaskarı olan, onun bütün sahələrdə müvəffəqiyyət qazanmasında böyük siyasi xadimin, məqsədyönlü fəaliyyətindən ömrü yolunun 30 illik dövlətçilik siyasətindən bəhs edir, olmayan tarixi məsələlərə aydınlıq gətirir. Həm Heydər Əliyevin, həm də onun siyasi kursunun layiqli davamçısı, bu gün Azərbaycanın rıfahı naminə var qüvvəsi ilə çalışan, dövlətimizin siyasi arenada qazandığı böyük nailiyyətlərdə öz dəsti-xətti də olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin də geniş dövlətçilik siyasətini araşdırır, gəldiyi nəticələri bəydləyir”.

Davamı 4-cü sahifədə

Əvvəlki 3-cü səhifədə

Bu qeydlər göstərir ki, İsa Həbibbəylinin elmi-nəzəri fəaliyyətinin həm ədəbi-publistist istiqamətinə, həm də siyasi-elmi istiqamətinə xüsusi əhəmiyyətli hadisə kimi baxır və bu məsələləri şərh etməyi də qarşısına məqsəd qoyur.

Əlbəttə, biz İ.Həbibbəylinin Azərbaycan ədəbiyyatının dövrləşdirilməsi yönündəki təşəbbüs və xidmətlərini də ədəbiyyat tariximizə dair tədqiqatların genişləndirilməsindəki elmi yaradıcılıq işlərinin indiə qədərki məhdudiyətlərdən çıxaraq daha geniş sahələri əhatə etdiyini də qeyd etməmək olmaz. S.Əhmədli İ.Həbibbəylinin ədəbiyyat tariximizlə bağlı elmi-nəzəri fəaliyyətinin də diqqətində olduğunu qeyd edir: "Akademik İsa Həbibbəylinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə, Azərbaycan tarixinə, böyük dövlətçilik ənənələri olan Azərbaycan dövlətinin, Azərbaycan xalqının tarixinə, coğrafi ərazilərinə dair apardığı tədqiqatlar həm Azərbaycan tarixinin, həm Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin zənginləşməsinə öz töhfələrini verir". Salatın Əhmədlinin qeydlərindən görüldüyü kimi İsa Həbibbəyli ədəbiyyat tariximizə indiə qədərki tədqiqatlarından fərqli olaraq Azərbaycan xalqının yayıldığı geniş arenada müxtəlif siyasi inzibatlardan tabeliyində olan coğrafiyada yaranmış ədəbiyyatın da öyrənilməsinə təmin etmək üçün çox dəyərli elmi məqalələrlə mətbuatda ardıcıl olaraq çıxış edir. Möhtəşəm "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" fenomeninin yaranmasında mehız İsa Həbibbəylinin xidmətləri əvəzsizdir.

Monoqrafiyanın birinci fəslində tədqiqatçı "İsa Həbibbəylinin müasir ədəbiyyatşünaslıq görüşləri"ni tədqiq edir. Və elan olunan mövzudan əhatə sahəsi əslində ədəbiyyatşünaslıq elminin klassik mərhələsindən tutmuş çağımızda qədərki yolunu ehtiva edir. Müəllif sanki İsa Həbibbəylinin ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki yaradıcılığının mənəvi coğrafiyasını özündə ehtiva edən düşüncələrini önə çəkir: "Akademik İsa Həbibbəylinin bütün sahələrdə əməli fəaliyyətini könara qoysaq, onun yalnız və yalnız ədəbiyyatşünaslıq sahəsində apardığı tədqiq və təhlilləri götürsək, heç kim bu fikrə şübhə etməz ki, bu gün o, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin nəhəngidir. Onun minilliklərə gedib çıxan Azərbaycan ədəbiyyatı tarixçiliyi ilə bağlı araşdırmaları, tədqiqatları, üzə çıxardığı ilk mənbələr, ədəbiyyatşünaslıqla bağlı yazdığı, orsayə gətirdiyi kitablar, monoqrafiyalarla bağlı mətbuatda yətarincə alim, ədəbiyyatşünas fikirlərini oxumuşuq və gəlincə düzgün nəticələri İsa Həbibbəyliyə halal olduğunu demək yerinə düşər. Klassikləşmiş ədəbiyyatşünas alimlərimizdən M.C.Çəfərovun, A.Zamanovun, K.Talibzadənin, A.Nəbiyevin, çağdaş ədəbiyyatşünaslarımızdan N.Çəfərovun, Tehran Əlişanoğlunun, Ə.Əsgərlinin və başqalarının İsa Həbibbəylinin bu sahədəki uğurlu fəaliyyəti, zəngin ədəbiyyatşünas araşdırmaları ilə bağlı məqalələri bunu deməyə əsas verir ki, İsa Həbibbəyli zəhmətkeş alim, Azərbaycan ədəbiyyatının təassübkeşidir. Onun Nizami şəxsiyyəti, Azərbaycan xalqına məsuliyyəti

MÖVQE AYDINLIĞI, TƏDQIQATÇI DUYUMU "İSA HƏBİBBƏYLİ: MİLLİ İDEOLOGİYA - AZƏRBAYCANÇILIQ" MONOQRAFİYASI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

olmasıyla bağlı apardığı tədqiqatlar, mənbələrə, tarixi faktlara istinadən irəli sürdüyü elmi-nəzəri fikirlər nizamişünaslıq elmini zənginləşdirir. Ortaq türk ədəbiyyatından müasir Azərbaycan ədəbiyyatına doğru istiqamətlənən ədəbi irsimizin tarixinə dair, orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının böyük simaları Nəsimi, Füzuli, Şəms Təbrizi, Saib Təbrizi, Molla Pənah Vəqif irsiylə bağlı, XIX əsrin böyük şəxsiyyətləri Cəlil Məmmədquluzadə və onun "müəllifi" olduğu "Molla Nəsrəddin" jurnalı və onun ətrafında formalaşan mükəmməl molla-nəsrəddinçilik məktəbi, bu məktəbin böyük simaları, Azərbaycan maarifçilik hərəkatı, Azərbaycan romantizmi, onun inkişafında böyük xidmətləri olan Hüseyn Cavid, Abbas Səhhat, Məhəmməd Hadi və digər sənətkarlarımızın bu sahədə böyük rolu, onların sənətkarlıq imkanları məhız İsa Həbibbəylinin yaradıcılığında geniş, şəkildə araşdırılmış, tədqiq edilmiş, dəyərli ədəbiyyatşünas fikirləri ədəbiyyatşünaslıq elminin bütün sahələrini həm ədəbiyyat nəzəriyyəsi, həm ədəbi tənqid, həm də ədəbiyyat tariximizi xeyli zənginləşdirmişdir". Müəllif bu qeydlərdən sonra İsa Həbibbəylinin yaradıcılığını fərqləndirən elementləri diqqətə çəkir. Göstərir ki, İ.Həbibbəyli yaradıcılığı tədqiqatdan kənarında qalan müəllifləri unutmur. Onların "ədəbi talelərini elmi-nəzəri araşdırmalarla zəngin oxucu mühitinə çatdırmağa çalışır. Tədqiqatçı İ.Həbibbəylinin Xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimovun həyatından və ədəbi fəaliyyətindən bəhs edən "Şəxsiyyətin və sənətin zirvəsi" əsərinə xüsusi yer ayırır.

H.İbrahimov XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı klassikləri sırasında doğma mühitindən ayrılmadan böyük ədəbi zirvələr fəth etmiş sənətkardır. İ.Həbibbəyli də onun zəngin yaradıcılığı sanki öz mühitində tədqiq edir.

S.Əhmədli İ.Həbibbəylinin H.İbrahimov yaradıcılığını xarakterizə edən düşüncələrinə əsaslanaraq yazır: "Şəxsiyyətin və sənətin zirvəsi"ndə xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimovun yarım əsrdən artıq davam edən zəngin

yaradıcılığını araşdırır, "ədəbiyyatımızın və ictimai fikrimizin inkişafında mühim xidmətlərlə seçilən, nəzərə çarpan məhsuldar yazıçı kimi xüsusi hörmət və nüfuz" qazarmış sənətkar kimi qiymətləndirir. Onun həyat və yaradıcılığını araşdırır, "qədim Şaxtaxtı kəndində keçirdiyi acılı-şirinli günlər, uşaqlıq yaddaşına həkk olunmuş zəngin həyat hadisələri, ilk gənclik illərindən tanıdığı müxtəlif xarakterli və keşməkeşli taleyə malik insanları Hüseyn İbrahimovun sonralar yaradıcılıq prosesində daim istinad etdiyi tükənməz mənbələrdir. Şaxtaxtı dövrü müşahidələri Yazıçının əsas həyat məktəbidir", deyir. Xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimovun yaradıcılığında "maarifçi ziyaların və gənclərin taleyi ilə bağlı mövzular, süjetlər və obrazlar"ın üstünlük təşkil etdiyini, "tərcümeyi-halının mətbuatda, kütləvi informasiya vasitələri ilə bağlı səhifələri Hüseyn İbrahimovun həyatı baxışlarını daha da" konkretləşdirdiyini vurğulayır". Elə bu qeydlərin özü də göstərir ki, mövzu 3 müəllifi necə bir araya götərə bilər. Söhbət H.İbrahimovdan, onun yaradıcılığını dərinlən tədqiq edən İ.Həbibbəyldən və bu iki görkəmli ədəbi simanın yazdıqlarını öyrənən və tədqiq edən S.Əhmədlidən gedir. Deyərlər söz yaradıcı ziyalıları bir araya gətirərək çox geniş və əhatəli düşünmə mənzərəsi yaradır.

Oxucular üçün maraqlı olacağını nəzərə alıb vaxtı ilə İ.Həbibbəylinin də diqqətini cəlb etmiş və Salatın Əhmədli də akademik düşüncələrindən öz edərək tədqiqatına gətirdiyi maraqlı bir poetik örnəyi burada oxuculara təqdim etmək həm H.İbrahimovun yaradıcılığının poetik istiqamətini, həm də yazının poetik ovqatını dərk etmək, təmin etmək baxımından maraqlı olardı: Xalığa, söylə ona qəlbinə sultan özüməm, Çəsminə eşq-nuru, canına həmcən özüməm. Qəsdinə dursa Fələk, çəksə də gər dara onu, Qətlinə hökm verən aqılı-Xaqan özüməm. Təşnəkəman dər eşqin, başağı-salsəm gərək, Karvani-məhəbbətin önündə sarban özüməm. Çəksərlər məhşər ayağına onu, bir də onu Hər kərə mən gedərdim, bilsin ki, qurban özüməm. Soyarlarsa bu yolda darimi Kəbr Mansurtaq Bir üsyan dərsi mənəm, bir də ki, üsyan özüməm. İstəram bir inayət, bas deyilmə xunavət? Məcnunlar səhrasında da ilk sərgərdan özüməm. Hüseyn İbrahimin son qərarı bil, belədir: Hisləgahi-Ədəmə köçsə də dərman özüməm.

Demək, məlum olur ki, H.İbrahimov görkəmli nasir kimi tanınsa da, o, ədəbi yaradıcılığa poeziya ilə başlayıb. Ümumiyyətlə, İ.Həbibbəyli cəfəkəş tədqiqatçıdır. Kimin yaradıcılığını tədqiq edirsə, onun həyatının və yazdıqlarının hamısına əhatəli, kompleks şəkildə nəzər yetirir. S.Əhmədli də mehız İ.Həbibbəylinin tədqiq etdiyi mövzuya nə qədər doğmalıq, qayğıkeşliklə

yanaşmasını xüsusi qeyd etməklə özü də İ.Həbibbəylinin tədqiqatının bütün təfərrüatlarını nəzərdən qaçırmır.

Zənnimcə, H.İbrahimovun zəngin nəsr yaradıcılığı, hekayələri, romanları haqqında həm İ.Həbibbəylinin, həm də S.Əhmədlinin araşdırmaları fonunda tam təsəvvür əldə etmək olar.

İ.Həbibbəylinin "Vətəndaşlıq mövqeyi..." məqaləsi çox istedadlı şair və təşkilatçı Asim Yadiqarın poetik yaradıcılığına həsr olunub. Maraqlıdır ki, akademik İ.Həbibbəyli Asim Yadiqarın yaradıcılığının vətəndaşlıq qayesinə daha çox diqqət yetirir. Amma onun lirikasını da unutmur. Hətta məqalənin adında "...plyus lirizm" ifadəsini də işlədir. Zənnimizcə, bu ifadənin işlədilməsi Asim Yadiqarın lirik şair olduğuna da diqqət yönəldir. Bunu S.Əhmədli də diqqətdən kənar qoymur.

A.Yadiqar da yaradıcılığında müxtəlif janrlardan yararlanıb. Vətənpərvərlik, vətəndaşlıq mövqeyi onun yaradıcılığında əsas istiqamət olsa da, həzin, lirik əsərləri də oxucu ruhuna sirayət etmək gücündədir. Eyni zamanda onun dram yaradıcılığı da kifayət qədər diqqət cəlb edənədir. Bir sözlə, biz A.Yadiqarı İ.Həbibbəylinin tədqiqatında və bu tədqiqatın inceliklərini təqdim edən S.Əhmədlinin araşdırmalarında yaxından tanıya bilirik. Xüsusilə onun dram yaradıcılığı Azərbaycan xalqının tarixi mərhələlərdəki kimliyini göstərmək baxımından çox əhəmiyyətlidir:

"Onun dramaturgiyasını problemlər və xarakterlər dramaturgiyası adlandırmaq yanaşı, "güclü müasirlik imkanlarına" malik olmasına da dəyərləndirir: "Asim Yadiqar tarixi mövzuda yazdığı dram əsərlərində tarixdən aldığı hadisələri və şəxsiyyətlərin taleyini müasir oxucuya təsirli, əhəmiyyətli söz demək üçün ədəbiyyata gətirmək, səhnəyə çıxarmaq qayəsini izləyir". Alim Asim Yadiqarın "Midyanın süqutu" mənşə tarixi faciəsini təhlil edir. Əsər Astiaq əfsanəsi əsasında yazılsa da, "müəllif dövrü yaxşı öyrənmiş, Midiya dövlətinin digər dövlət əyanlarına və Astiaqın ailə üzvlərinə dair məlumatları da əldə edərək, bütövlükdə həmin dövrün ümumi mənzərəsini canlandırma bilməmişdir. Beləliklə, əsərdə Midiya dövlətinin və həmin epoxanın fonunda Astiaqın mükəmməl, ümumiləşmiş obrazı yaradılmışdır. Hətta nəvəsi Keyxosrov tərəfindən taxtdan salınmasına, əsir alınmasına baxmayaraq, dövlətin rəmzi kimi əsərdə Astiaqın əzəməti qorunur" - deyir".

Əvvəlki 4-cü səhifədə

MÖVQE AYDINLIĞI, TƏDQIQATÇI DUYUMU “İSA HƏBİBBƏYLİ: MİLLİ İDEOLOGİYA - AZƏRBAYCANÇILIQ” MONOQRAFİYASI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

lərinə bir bədiyyat, lirik-emosional hisslər az deyil. Onun "Təhlil edilməyən cümlə" adlı birinci hissədə 1971-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Naxçıvan filialını bitirən, Şərur rayonunun Şəhriyar kənd orta məktəbində Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi kimi fəaliyyətə başlayan Akif İmanovun Azərbaycan dilinə marağını dilə gətirir. Onun tanıdığı Akif İmanov tələbəlik illərində Azərbaycan dili dərslərinə böyük maraq göstərmiş, "grammatik tərifləri əzbərləyir, nəzəri biliyi artırmağa üstünlük verir", yuxarı kurslarda isə oxuyub öyrəndiklərini tətbiq etməyi ön plana çəkir. İsa Həbibbəyli Akif İmanovun fikirlərindən yaxşı xəbərdardır: "Cümlə təhlili Azərbaycan dilinin bütün sahələrinin tətbiq olunduğu sınaq meydanıdır. Bu meydanı sübut olunmayan qrammatik məlumat, nəzəri bilik havadan asılı qalar, özünün doğruluğunu sübuta çatdırma bilməz". Odu ki, Akif İmanov dərslərdə də, yataqxanada da cümlə təhlilinə baş sındırıldığını, ən mürəkkəb, çətin, müəmmalı budaq cümlələri həvəslə elmi təhlilin süzgəcindən keçirdiyini, yataqxanadakı otağından asdığı yazı lövhəsi, üzərində "Cümlə təhlili" yazılmış dəftərlərinin "sadə və mürəkkəb cümlələrin aramsız təhlilinə" xidmət etdiyini, ara-sıra müxtəlif qəzetlərdə dərc etdiyi "Dostlar", "Kal qarpız", "Acı xatirə" kimi kiçik hekayələrində də "maraqlı süjet qurmaqla yanaşı, cümlədə sözlərin sırasına və yerinə, üstübi məqamların mütənəsibliyinə" xüsusi diqqət yetirdiyini görüb". Tədqiqatçı bu fəsilədə son dövrdə məhsuldar nəsr yaradıcılığı ilə diqqəti

çəlb edən Akif İmanovun elmi-pedaqoji və bədii yaradıcılığına İ.Həbibbəylinin elmi-publisistik yanaşması ilə mövqe sərgiləyir. Biz bu fəsilədə Akif İmanovun həm elmi, həm də bədii yaradıcılığının inkişaf yolunu izləyə bilərik. Çünki İ.Həbibbəyli tədqiq etdiyi hər hansı bir müəllifin yaradıcılığını ardıcıl olaraq izləyir. Demək olar ki, diqqətdən kənarda heç nə qalmır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İ.Həbibbəyli elmi-publisistik yaradıcılığında təkcə müasir dövrə qapanıb qalmır. O, Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərini də tədqiq edir. Ən başlıcası, yeni dövrün dəyərlərinə uyğun yeni konsepsiya ilə Vaqifin, Nəsiminin, digərlərinin ədəbiyyat tariximizdəki yerini göstərməyə çalışır: "Akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının inkişafında böyük xidmətləri olan görkəmli alimlərimizdən biridir. Onun yüzlərlə elmi məqalələrində Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi, erkən ədəbi prosesin inkişafı, ortaq ədəbi prosesdən sırf milli azərbaycançılıq ideyalarının inkişafına qədər böyük bir mərhələ təhlil edilmiş, tədqiq edilmiş, zəngin mənbələr ortaya çıxarılmışdır. Böyük klassiklərimiz Nizami, Nəsimi, Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir-ümumazərbaycan ədəbiyyatının böyük şəxsiyyətləri, onların həyat və yaradıcılığı ilə bağlı dəyərli tədqiqat əsərlərinin müəllifi kimi akademik səviyyəyə qədər yüksəlmişdir". Bu qısa qeydlərdə alimin zəngin məlumat dairəsi, klassikaya sevgisi, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarını tədqiq etmək yolunda yorulmazlığı diqqəti çəlb edir. Sadəcə sıralanan adlar çox aydın məlumat verir ki, bu görkəmli ədəbi simaların hər biri haqqında akademik elə akademik səviyyədə tədqiqatlar aparıb. Bu, Azərbaycan ədəbiyyatı yolunda böyük cəfəkeşliyin zəhmətlə təsdiq olunan mahiyyətidir.

Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş, incəsənətimizin zəngin aləmini yaratmış görkəmli simaların həyatları, yaradıcılıqları da İ.Həbibbəylinin diqqətindən kənarda qalmır. Salatın Əhmədli bu məqamları öz qeydlərində lakonik, ümumiləşmiş şəkildə təqdim edir: "İsa Həbibbəylinin bütün yaradıcılığını, elmi, ədəbi, ictimai fəaliyyətini kənara qoysaq, onun yalnız mədəniyyətimizin, incəsənətimizin müxtəlif sahələrinə dair yazdığı publisistik məqalələr götürsək, onları təhlil etsək,

araşdırsaq görərik ki, təkcə bu sahədə İsa Həbibbəyli nə qədər dəyərli fikirlərə imza atıb. Onun Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin inkişafında böyük xidmətləri olan, rəssamlıq sənətinin istedadlı qələm sahiblərinin yaradıcılığında Azərbaycan rəssamlığının bu sahədə qazandığı uğurlara imza atan böyük sənətkarlarının fərdi yaradıcılıq sərgilərindən, onların sənətinə hörmət və ehtiramından doğan hisslərini, ziyalı, alim fikirlərinin sanballılığını görərik". Biz ikinci fəsilədə incəsənətimizin inkişafında xidmətləri olan görkəmli simaların yaradıcılığını İsa Həbibbəylinin tədqiqatları əsasında Salatın Əhmədlinin necə izlədiyini müşahidə edirik. İ.Həbibbəyli görkəmli rəssam Hüseynqulu Əliyevin yaradıcılığına əsl sənətsünas mövqeyindən tədqiqat əsəri həsr edib. Salatın Əhmədli də məhz həmin tədqiqat əsasında düşüncələrini oxucularla bölüşür.

Bu fəsilədə biz görkəmli pedaqoqların digər sənət sahəsində ölməz yaradıcılıq örnəkləri yaratmış sənətkarların, habelə, tarixçi alimlərin haqqında İ.Həbibbəylinin çox dəyərli yazıları S.Əhmədlinin tədqiqatından keçir. Biz tədqiqatın bu hissəsində H.Cavidin, R.Təhməsinin, Ə.Qəmküsarın, hətta hər b tariximizin görkəmli simalarının adları ilə qarşılaşırıq. Zəngin tədqiqat aləmi qəlbimizdə qırur hissi doğurur.

Monoqrafiyanın digər iki fəslə "İsa Həbibbəylinin tədqiqatlarında Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimi" və "Milli müstəqillik, milli ideologiya, dövlətçilik missiyası" adlanır. Bu fəsilərdə ehtiva olunan tədqiqatlar başqa bir səhifənin mövzudur. Bu barədə gələcəkdə geniş və əhatəli bəhs etmək olar. Monoqrafiyada çox zəngin ədəbiyyat siyahısı verilib ki, bu da tədqiqatçının qaynaqlara, mənbələrə elmi münasibətini nümayəndə edir.

Salatın Əhmədli tədqiqat əsərində İsa Həbibbəylinin həyat və yaradıcılığının xronikasını da ayrıca təqdim edir.

Ədəbiyyatşünaslıq elmimizin inkişafında əvəzsiz xidmətləri olan akademik İsa Həbibbəylinin yaradıcılıq yolunu tədqiq edən bu monoqrafiya yeni dövrdə ədəbiyyatşünaslıq elmimizin inkişafına çox ciddi təsir göstərəcəkdir.